

עזרת כהנים). גם על פי השיטה הראשונה, מותר למרק ולשטוף לפני הזמן (טהרת הקודש; ובמקדש דוד חולק). מחלוקת זו מוסבת גם על זמן שבירתם של כלי חרס, ואפשר שלדעת הרמב"ם יש חילוק ביניהם.

לדעת רבי טרפון מותר לבשל באותו כלי בכל ימי הרגל. הפירוש המקובל בדבריו הוא שאין צורך במריקה ושטיפה בכל ימי הרגל, כי הבישול התכוף נחשב כהגעלה ומונע הגעה לידי נותר, וקולא זו נוהגת לא רק ברגל אלא בכל ימות השנה (ראב"ד). הרמב"ם מפרש שר"ט היקל רק שלא למרק מיד, אלא בתום כל יום ויום מימי הרגל, וקולא זו מפני שמחת הרגל בלבד. חכמים אסרו לעשות כן, מדאורייתא (קין אורה וחידושי הגרי"ז) או מדרבנן (ראב"ד), והלכה כדבריהם.

מערכה רנה. אין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש (צז,ב)

בלילה הזה? – בבשר שעל גבי העצם. או אינו אלא בבשר שבתוך העצם, ומה אני מקיים 'ועצם לא תשברו בו' – בעצם שאין בו מוח, אבל בעצם שיש בו מוח שובר ואוכל, ואל תתמה, שהרי יבוא עשה וידחה לא תעשה! כשהוא אומר: 'ועצם לא ישברו בו' בפסח שני (במדבר ט,יב), שאין תלמוד לומר, שהרי כבר נאמר 'ככל חקת הפסח יעשו אתו', הוי אומר: אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח. לכאורה נאמר כאן שככלל עשה דוחה לא תעשה אפילו בלא תעשה שבמקדש, אלא שיש פסוק מיוחד המלמד שמצות אכילת הפסח אינה דוחה איסור שבירת עצם!

תוס' כאן (ד"ה ואחד) מסבירים, שלדעת רבא המסקנה שם איננה דין מיוחד באיסור שבירת עצם, אלא יש ללמוד ממנה הוראה כללית שבמקדש אין עשה דוחה לא תעשה. יתכן לתרץ בדרך אחרת: רבא מביא דווקא את דברי ר"ש בן מנסיא ולא את הברייתא שם, מפני שהוא לומד את הדין מ'ועצם לא תשברו בו' שנאמר בפסח ראשון (ולא מ'ועצם לא ישברו בו' שבפסח שני), כלומר, ר"ש בן מנסיא מניח בפשטות, גם ללא ייתור מיוחד, שאין לחלק בין מיני העצמות, ומכאן שפשוט לו שאין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש (עיין טהרת הקודש על תוס').

תוס' מקשים על ראיית רבא מכיוון אחר: כלל הוא, שאין עשה דוחה לא תעשה אלא אם כן העשה מתקיים באותו זמן בו אנו עוברים על הלאו ('דבעידנא דמתעקר לאו – קא מוקים עשה'), אבל אם עבירת הלאו קודמת – אין העשה דוחה אותה (שבת קלב,ב; ביצה ח,ב). אם כן בלאו הכי אין להתיר שבירת עצם לצורך אכילת המוח שבתוכה לאחר מכן! בתוס' נשאר הדבר בלא תירוף, אולם בפסקי תוספות (אות סט) כתבו שאם אי אפשר לקיים את העשה באופן אחר

מסמיכות "כל זכר בכהנים יאכל אותה" ל'ומורק ושטף במים', שהמריקה צריכה להעשות בתוך זמן האכילה, ולא אחריו. למרות זאת, לדעתו גם אם עבר הזמן יש חיוב מריקה כדי לבער את הנותר.

סיכום

זמן המריקה והשטיפה תלוי בזמן האכילה, ומצאנו שלוש דעות בפירוש הדבר: שיטת רוב הראשונים שהחיוב למרק ולשטוף חל רק בתום הזמן הקצוב לאכילת הקרבן, כאשר מה שנבלע בכלי נעשה נותר וחובה לבערו באופן זה. שיטת הרמב"ם וסיעתו שהחיוב חל מיד בתום האכילה בפועל. שיטה שלישית באחרונים, שהחיוב חל לפני הזמן הקצוב לאכילה, כדי למנוע מהשאירות להגיע לידי נותר (דברי דוד,

כלל הוא בתורה: "עשה דוחה לא תעשה". דוגמא לדבר: המצוה להטיל תכלת מצמר בבגד של ד' כנפות דוחה את איסור שעטנז במקרה שהבגד עשוי מפתתן (יבמות ד ע"ב). בסוגיה כאן מובאת דעה שכלל זה לא נאמר ב"לא תעשה שבמקדש". יש לברר את המקור והטעם לדבר, מה נחשב "לא תעשה שבמקדש", והאם דעה זו מוסכמת.

סוגיית הגמרא

הגמ' מביאה ברייתא הלומדת מ"כל אשר יגע בבשרה יקדש" (ויקרא ו,כ): "יקדש – להיות כמוה. הא כיצד? אם פסולה היא – תיפסל, ואם כשרה היא – תיאכל כחמור שבה". מכאן שבשר קדשים כשר שנגע בבשר קדשים פסול – אינו נאכל. על כך שואלת הגמ': הרי חתיכה זו עיקרה בשר קדשים כשר שמצוה לאוכלו, אלא שמעורב בה בשר קדשים פסול. מדוע מצות העשה של אכילת קדשים איננה דוחה את הלאו באכילת קדשים פסולים? על כך מביאה הגמ' שתי תשובות: רבא – "אין עשה דוחה את לא תעשה שבמקדש". ראייה לדבר הביא מהדין שאסור לשבור את עצמות הפסח אפילו כדי לאכול את המוח שבעצם ולקיים בו את מצות אכילת הפסח. רב אשי – "יקדש" הוא עשה, וכלל הוא שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

בירור ראיית רבא

רבא מביא ברייתא: "ועצם לא תשברו בו (שמות יב,מו) – ר"ש בן מנסיא אומר: אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח". ברייתא דומה מופיעה בפסחים (פה,א), וזו לשונה: "ועצם לא תשברו בו – אחד עצם שיש בו מוח, ואחד עצם שאין בו מוח. ומה אני מקיים 'ואכלו את הבשר

1. כך כותבים גם תוס' בפסחים שם (ד"ה כשהוא) בקצרה, ועיין בהרחבה ב'תוספות הרשב"א' שם.

המריקה אכן תלוי בזמן המותר באכילה, אך חיוב המריקה הוא לפני תום הזמן ולא אחריו.

אלמלא שהיה זה לא תעשה שבמקדש (חידושי רעק"א וחמדת דניאל; טורי אבן חגיגה ב.ב.). תירוץ אחר בקרן אורה: תנאי זה של "בעידנא" נתחדש על ידי רב אשי, ורבה לא סבר כן, כמשתמע בגמ' בשבת שם². נמצא שרבה לשיטתו מוכיח משבירת עצם, ולדעת רב אשי אין כל ראייה משם, ולפיכך חלק על רבה כאן ותירץ אחרת.

דעת רב אשי

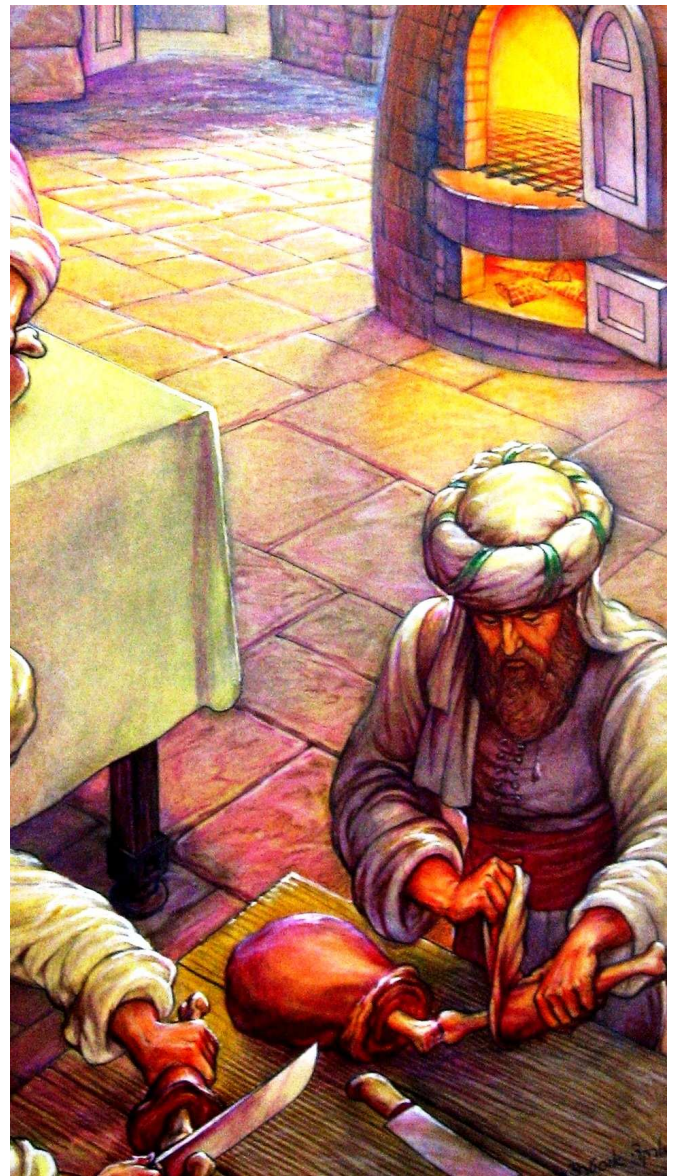
האחרונים נחלקו בשאלה מה דעתו של רב אשי על חידוש זה שאין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש. יש שהבינו שהוא חולק על רבה, ולכן נזקק לתירוץ אחר³. ויש הסוברים שלא חלק על רבה, אלא שלעניין ברייתא זו נקט בתירוץ פשוט יותר⁴.

אכן, כמה ראשונים נקטו בפשטות בכלל זה שאין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש: רשב"א וריטב"א ותוס' רבנו פרץ בערובין ק,א; תוס' הרשב"א (ר' שמשון משאנץ) בפסחים פה,א (ד"ה ואל תתמה); כללי המצוות לר"י גיקטיליא, כלל 'דחה'. אילו היו מפרשים שרב אשי חולק על רבה – ראוי היה לפסוק כמותו, מפני שהוא "בתרא". אולם בספר הכריתות (לשון לימודים סי' קיג) כתב: "אין עשה דוחה לא תעשה ועשה שבמקדש", ונראה שהבין שרב אשי חולק ופסק כמותו⁵.

מה נחשב "לא תעשה שבמקדש"?

בשו"ת מהרי"ק (סי' קלט) הביא תוס' בערובין⁶ שדנים במשנה בזבחים (פ,א) על דם הטעון מתנה אחת שנתערב בטעון מתן ארבע, ודעת ר' יהושע שינתן במתנה אחת כדי שלא לעבור על "בל תוסיף". ומקשים תוס': מדוע העשה של מתן ארבע לא ידחה את הלאו של "בל תוסיף"? וכתבו: "דשאין עשה דוחה לא תעשה במקדש... מיהו יש לדחות, דלא דמי, דהיינו טעמא משום לא תעשה דמקדש חמור ולא מידחי קמיה עשה, אבל גבי בל תוסיף לא שייך שם חומרא, דשייך נמי בעלמא. אך מכל מקום יש לומר כיון דהוי במקדש לא מדחי".

פירוש: התוס' מתלבטים בשאלה מהו "לא תעשה שבמקדש": האם מדובר דווקא בלאו שעניינו במקדש וקדשיו (כגון הלאו של שבירת עצם או אכילת קדשים פסולים

עצמות שיש בהן מוח. האיסור לשבור את עצמות הפסח נאמר גם על עצמות שיש בהן מוח, הראוי לקיום מצות אכילת קרבן פסח. מכאן לומד רבה שמצות עשה איננה דוחה לא תעשה המיוחד למקדש וקדשיו.

– אין צורך בתנאי זה, וכוונתם לתרץ קושיה זו, שמכיוון שאין אפשרות לאכול את מה שבעצם אלא אם ישברנה – השבירה נחשבת כהכשר מצוה, וראוי היה שהאיסור יידחה,

2. הגמ' שם עוסקת בשאלה מדוע כהן שנצטרע אינו רשאי לקצוץ בהרתו כדי לעבוד. רבה משיב ש"גברא לא חזי", ורב אשי משיב בכלל הני"ל של "בעידנא", ובפשטות רבה לא נתכוון לטעמו של רב אשי. אבל מבעל המאור שם משתמע שדברי רב אשי הם פירוש לרבה, שכתב: "דגברא לא חזי או משום דמחוסר טבילה או משום דלא מקיים עשה בעידנא דקא מעקר לאו כטעמיה דרב אשי", וכן כתב החתם סופר (שבת כד,ב).

יש להעיר לגמ' בביצה ח,ב, שדנה בשאלה האם מצות כיסוי הדם דוחה איסור מלאכה ביום טוב. רבה שם סובר שמוותר לכתוש עפר ביו"ט כדי לכסות בו את הדם, והגמ' מקשה עליו מכח סברת "בעידנא" וגם משום שיו"ט הוא עשה ולא תעשה, ואחר כך מובאת סברת רבה המפרש את המשנה שם אחרת, ומשתמע שפירש כך מחמת קושיית הגמ' על רבה, ומכאן שהוא מודה לסברת "בעידנא"! ברם, הרמב"ן (שבת כד,ב) מוכיח שרבה אינו סובר שביו"ט יש עשה, וכותב שרבה לא אמר את דבריו בעקבות קושיית הגמ' על סברת רבה.

3. קרן אורה הני"ל; ר"ש לנדא בנודע ביהודה תניינא אבן העזר סי' קמא; ערוך לנר יבמות ה,ב וכריתות י,א; אור שמח הל' תמידין ומוספין ב,ו.

4. שער המלך הל' נדרים ג,ג; טורי אבן ר"ה כח,ב.

5. וצריך ביאור מהו החידוש במקדש בעניין זה, הרי כן הדין בכל מקום שאין עשה דוחה ל"ת ועשה; ובספר יבין שמועה (כלל כט) הגיה בספר הכריתות והשמיט מילת "ועשה".

6. אינם לפנינו, וקיים דמיון מסוים בין לשונם להלן לבין תוס' רבנו פרץ בערובין ק,א.

7. שאלה זו נדונה בתוס' שלנו בערובין ק,א ד"ה מתן, ולא הזכירו את הכלל "אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש". נראה שפשיטא להו שכלל זה אינו נוגע ל"בל תוסיף" (רעק"א פסחים ד,ב; עולת שלמה כאן), או שסוברים שרב אשי חולק על כלל זה (מהרש"ם ח"ו סי' מ).

איסורי מזבח), ממשיכים במהלך עבודתו, ואף בסדרי אכילתו (כפי שפירט הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות ופסולי המוקדשין). הקפדה זו מלמדת שאין לקיים את מצוות המקדש אלא באופן שקבעה התורה כדרך הרצויה, ולפיכך אין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש.

על דרך הדרוש יש לומר: בדרך כלל עשה עדיף מלא תעשה, שכן מצות עשה יסודה באהבת ה' והזהירות מלא תעשה נובעת מיראתו, והאהבה עדיפה על היראה (רמב"ן שמות כז). במקדש מצינו מצוה מיוחדת על תוספת יראה, "ומקדשי תיראו" (ויקרא יט, ל). ולכן היראה קודמת בו, ושמירת הלאו עדיפה על קיום העשה (משך חכמה דברים לד, יב, עיין שם).

סיכום

רבא סובר שאין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש, ונחלקו אחרונים אם רב אשי חולק בדבר. בדברי כמה ראשונים (בערובין ק, א ועוד) מצינו שנקטו בפשטות ככלל זה של רבא, ונראה שהבינו שהוא מוסכם.

כלל זה מוגבל ללא תעשה המיוחד לקדשים דווקא, אבל לאו השייך בכל מקום נדחה מפני עשה גם כאשר הדבר מזדמן במקדש (כן הוכיחו אחרונים, וכמה ראיות לדבר). יש מהראשונים שהחילו את הכלל גם על "בל תוסיף" במתנות הדם (רשב"א וריטב"א בערובין), ויש שנסתפקו בזה (תוס' המובא במהרי"ק), וכנראה החשיבו את בל תוסיף בקרבן כדין מיוחד במקדש (בנין ציון).

שנדונו בסוגיה כאן), ומכח זה חומרנו המיוחדת; או שמא מדובר בכל התנגשות בין לאו לעשה בתחום המקדש, אפילו לאו שאינו נוגע למקדש בדווקא, כגון "בל תוסיף".

לכאורה אין מקום להסתפק בדבר, שהרי אם נאמר שהדבר תלוי במקום שבו נעשית העבירה, ולא בעניינה המהותי, נצטרך לכלול ב"מקדש" גם את ירושלים כולה, שהרי הלאו של שבירת עצם בקרבן פסח הוא בכל ירושלים. כמו כן הלאו על אכילת קדשים פסולים ודין "יקדש – להיות כמוה" נאמר אף בקדשים קלים (כמבואר במשנתנו), הנאכלים בכל העיר. וכי יעלה על הדעת שבירושלים אין נוהג הכלל "עשה דוחה לא תעשה"?⁸

לפיכך נראה, שהספק בתוס' אינו אלא על "בל תוסיף", שכן לאו זה איננו מעשה אחד בכל מקום, אלא בכל מצוה שיש לה שיעור ומניין – אסור להוסיף על מניינה. במתנות הדם על המזבח קבעה התורה מניין מסוים, וההוספה עליו היא "בל תוסיף" מיוחד למקדש. ומכיוון שיש כאן מעשה איסור ייחודי למקדש – אפשר שאינו נדחה מפני העשה (שו"ת בנין ציון החדשות סי' קי)?

טעם הדין

מדוע דווקא במקדש אין עשה דוחה לא תעשה? אפשר שיש להסביר זאת כך: במקדש ועבודתו קבעה התורה לאוין רבים, וכל קרבן צריך להעשות באופן מדויק מאד, וסטייה מהכללים בעבודתו הופכת את המצוה לאיסור. הדברים מתחילים כבר בבחירת הקרבן (שלא יהיה בעל מום, אתנן ומחיר, וכדומה, עיין ברשימת הלאוין בראשית הלכות

חתיכה שבלעה מבשר החטאת (צז, ב)

בברייתא, שמקורה בספרא (צו פרשת גה), למדו מן הפסוק: "כל אשר יגע בבשר יקדש" (ויקרא ו, כ) שחתיכה הנוגעת בבשר החטאת ובלועת ממנה – יש לאוכלה כדין החטאת. בהבנת הלכה זו מצאנו בגמרא שתי תפיסות שונות. בגמרא בחולין (צח ע"ב – צט ע"א) למדו מכאן ש'טעם כעיקר', כלומר, שחתיכת היתר שנתבשלה עם איסור וטעם האיסור מורגש בה – החתיכה נאסרה באכילה, למרות שאין בה דבר ממשי מן האיסור (מכל מקום, לרוב שיטות הראשונים אינו לוקה על אכילתה, אם לא אכל כזית מן האיסור עצמו). לפי שיטה זו בהבנת הדין, מדובר כאן בשתי חתיכות שנגעו זו בזו בהיותן רותחות ונפלט מעט מן החטאת אל המאכל השני, וכעת טעם החטאת מורגש בו (אם טעמם המקורי היה שונה זה מזה, 'מין בשאינו מינו'), ולכן דינו כחטאת. נחלקו הראשונים בהבנת מסקנת הגמרא שם, האם זהו דין מיוחד שקבעה התורה בקדשים, ומדרבנן אף בכל האיסורים, או שכן הדין מדאורייתא בכל איסורי מאכלות שבתורה ("טעם כעיקר דאורייתא", עיין רש"י ותוספות שם).

בגמרא בפסחים (מה ע"א) למדו מכאן דין אחר, ש'היתר מצטרף לאיסור', כלומר, שהאוכל כזית שבלועה בו ממשות של איסור (ולא טעם בלבד; מאידך, אין צורך שהאיסור יתן טעם בהיתר, לדעת הראב"ד על הספרא שם) – ההיתר שבו מצטרף לשיעור כזית ולוקה

מכאן שאין עשה דוחה ל"ת בכל התורה, ומתרתן שאין זה אלא הכשר מצוה, ואם בירושלים אין עשה דוחה לאו – אין מקום לשאלתה. עוד יש לציין לתוס' חולין עח, ד"ה מנין, שהעלו אפשרות ששיטת קדשים תדחה איסור אותו ואת בנו, ודחו שבמחוסר זמן יש גם איסור עשה.

9. בבנין ציון כתב זאת על הראשונים בערובין ק, א שדנו על "בל תוסיף" מצד "לא תעשה שבמקדש", וכעין זה כתב בשו"ת תורת חיים (לגר"ח זוננפלד, סי' ו) על המהרי"ק הנ"ל. כיוצא בזה יש לדון על איסור נתיצת המזבח, האם נחשב לא תעשה כללי, מפני ש"לא תעשון כן" כולל גם איבוד שמות קדושים וכדומה מחוץ למקדש, או שהאופן המיוחד של לאו בנתיצת המזבח נחשב כ"לא תעשה שבמקדש", עיין שו"ת דעת כהן יו"ד קעה. יש להעיר עוד, שהרמב"ן (דברים יב, ל) פירש את "בל תוסיף" בדברים יג, א על ענייני המקדש והקרבת דווקא, וראה לעיל מערכה קפט.

8. בטורי אבן (ראש השנה כח, ב) צידד תחילה שגזירת הכתוב היא שאין עשה דוחה לאו במקדש, בכל לאו שהוא. אבל הוכיח שלא כן מהגמ' בשבת קלא, ג, שלומדת מהדין שהקטרת עולת יום חול אינה דוחה יום טוב שאף מילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט, אע"פ שזה במקדש וזה לא. כיוצא בזה מוכיח השואל בשו"ת בנין ציון (החדשות) סי' קי מהסוגיה בשבת (כד, ב ופסחים פג, א) על שריפת קדשים ביום טוב, שדנה מדוע העשה של שריפה אינו דוחה איסור מלאכה ביו"ט על פי גדר "עשה דוחה לא תעשה" בכלל. יש להוכיח עוד מהגמ' במנחות (מ, א): "סדין בציצית – בית שמאי פוטריין, ובית הלל מחייבין, והלכה כדברי ב"ה. אמר ר' אליעזר ב"ר צדוק: והלא כל המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מן המתמיהין!". אם בירושלים אין עשה דוחה ל"ת – מה ראיית ראב"צ מירושלים שסדין פטור מציצית? כמו כן ביבמות ו, א הגמ' אומרת שבניין בית המקדש אינו דוחה לאו דמחמר בשבת, ושואלת מדוע לא נלמד

עליו. לפי שיטה זו בהבנת הדין, לא מדובר כאן בנגיעה גרידא של החטאת במאכל אחר, אלא שחלק ממשי מהחטאת דבוק במאכל, וכך פירש רש"י כאן (ד"ה עד שיבלע), ועל כך אומרת הברייתא "יקדש – להיות כמוה", שהאוכל כזית מן האיסור וההיתר יחדו לוקה כאילו אכל מן האיסור שיעור שלם. לעניין זה, הדעה המקובלת בראשונים היא שזהו דין מיוחד בקדשים, שאינו קיים בשאר איסורי מאכלות שבתורה. יש אומרים שהסוגיות הללו חלוקות זו על זו (תוספות בחולין צט,א ד"ה גלי, בתירוצם השלישי), ויש אומרים ששני הדינים קיימים בקדשים (רמב"ן שם).

מערכה רנו. הסכין לשחיטת הקדשים (צז,ב)

באגנות" (שמות כד,ו), שהרי בקרבנות האמורים שם היו גם שלמים, ומכיוון שבהיקש "זאת התורה" נאמרו השלמים במפורש – אין צורך ללמוד הלכה זו מעולה! לפיכך אומרת הגמ' שההיקש נאמר לגבי הסכין, והמקור לכך בעולה הוא מעקדת יצחק, בה נאמר: "ויקח את המאכלת... ויעלהו לעולה תחת בנו" (בראשית כב,י-יג).²

מהי בדיוק ההלכה הנלמדת כאן באשר לסכין? כמה פירושים נאמרו בדבר, ונמנה אותם מן הקל אל החמור: א. שחיטת הקדשים צריכה להעשות בכלי, בניגוד ליד, שבה נעשית המליקה (רבנו אליקים).³ ב. שחיטת הקדשים צריכה להעשות בכלי שעובד והוכן לשם כך, בניגוד לצור וקנה וכדומה, ובכך היא חמורה משחיטת חולין, הכשרה בהם, כאמור (תוס' בחולין ג,א ד"ה כגון דבדק).⁴ ג. ה'כלי' האמור כאן הוא כלי שרת, שהוקדש ויועד לשחיטת קדשים באופן קבוע, בניגוד לסכין של חולין (רש"י צח,א ד"ה אלא סכין).

פשט לשון הגמ' "אלא דסכין" פירושו שעצם החידוש כאן הוא שצריך סכין, ולא שלמדנו מכאן הלכה מסוימת לגבי הסכין, והדבר מובן על פי אחת האפשרויות הראשונות. גם הלימוד מהמאכלת של אברהם אבינו מובן על פי אפשרויות אלו, ולא ברור כיצד ניתן ללמוד ממנה על כלי שרת דווקא.⁵

שכן קבע לו כלי; סה,א ד"ה קבע לה; מנחות נו,א ד"ה בן צאן).

4. וכן פירש רבנו פרץ (בשטמ"ק מז,א אות כט), ובהתאם לכך פירש גם את ההוה-אמינא ללמוד מכאן על הצורך במזרק, שאין הכוונה להצריך כלי שרת דווקא, וההלכה שדם הקרבנות טעון כלי שרת נלמדת ממקור אחר.

5. בזבחי צדק (לתוס' בזבחים מז,א) מסביר ש"ויקח את המאכלת" פירושו שהזמין והקדיש אותה, וב'תורה תמימה' בבראשית הסביר שה' הידיעה של "המאכלת" משמעה שהוכנה והוקדשה לכך.

התוס' (צז,ב ד"ה והתם) מקשים על לימוד זה מכיוון אחר, שבגמ' בחולין (טז,א) למדו מאותו פסוק עצמו על שחיטת חולין, שתהא בחפץ תלוש, והרי כאן קושי כפול: כיצד הוכיחו מכאן על חולין? הרי הכתוב עוסק בקרבן עולה! וכיצד ניתן ללמוד ממקור אחד דין מסוים לעניין חולין, לשלול שחיטה במחובר לקרקע בלבד, ודין חמור יותר לגבי קדשים, להטעין כלי? תוס' מתרצים, שהכתוב: "ויקח את המאכלת לשחוט את בנו", ולא "את העולה", מוכיח שיש פה לימוד נוסף לעניין חולין, ובהם לא שייך להצריך כלי שרת אלא ללמוד רק פרט מסוים, לאפוקי מחובר לקרקע. היראים (סי' תנח) תירץ אחרת, שהדרשה לעניין חולין היא אסמכתא בלבד. על פי פירוש רבנו אליקים הנ"ל שהלימוד ממאכלת אינו אלא לאפוקי שחיטה ביד הקושיה השניה מסולקת בפשטות, כי אכן דין החולין שוה לקדשים.

שחיטת חולין אינה טעונה 'כלי' שנעשה על ידי אדם והותאם לשחיטה, אלא גם חפץ טבעי התלוש מן הקרקע שהוא חד ללא פגימה – כשר לשחיטה, כדברי הברייתא בחולין (טו,ב): "בכל שוחטין: בין בצור בין בזכוכית בין בקרומית של קנה" (קליפה חדה של קנה סוף). הסוגיה כאן עוסקת בטיב הסכין לשחיטת קדשים: האם דיניה חמורים יותר מזה הכשרה לשחיטת חולין, ועליה להיות 'כלי' מעובד, ושמא אף כלי זה צריך להתקדש בקדושת כלי שרת?

שאלה זו מעשית ביותר בפרט בקרבנות הרגל ובקרבן פסח: האם יכולים ישראל להשתמש בסכיני החולין שלהם לשחיטת הקדשים?

האפשרויות בהבנת הסוגיה

הגמ' מביאה דרשה המקישה את כל הקרבנות זה לזה על פי הכתוב: "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים" (ויקרא ז,לז), ומכל אחד מן הקרבנות למד ר' אליעזר¹ הלכה כלשהי לגבי יתר הקרבנות. מן העולה למדנו: "מה עולה טעונה כלי – אף כל טעונה כלי". הגמ' מבארת שהכלי המדובר איננו המזרק לקבלת הדם, שידוע בעולה מן הכתוב: "ויקח משה חצי הדם וישם

1. יש נוסחאות שונות, האם זהו ר' אליעזר (בן הורקנוס) או ר' אלעזר (בן שמוע), ובראב"ה (סי' אלף קט) הכריע כנוסח "אליעזר", על פי המשך הסוגיה בעניין ולדות קדשים, עיין שם.

2. בספרא צו (פרק יח,ז-ט) נאמר כהוה-אמינא שדחתה הגמ': "רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר: הרי הוא אומר 'ויקח משה חצי הדם וישם באגנות', למדנו לעולת סיני שהיא טעונה כלי... אין לי אלא עולה, מנין לרבות את כולם? ת"ל 'זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים', למדנו לרבות את כולם שטעונים כלים", וכיוצא בזה במכילתא דרשב"י (שמות כד,ו).

3. הוא בעל הפירוש המיוחס לרש"י בסוגיה המקבילה במנחות פב,ב: "סכין – דלא הוה מולקין", וכן פירש בקרן אורה את התוספתא להלן לשחיטת הרמב"ם. רבנו אפרים (בתוס' לעיל מז,א ד"ה קדשי קדשים), הסובר שהסכין איננו כלי שרת, יכול לפרש את הגמ' כאן בדרך זו, או בדרך השניה להלן. פירוש זה לסוגיה לא נדון כמעט במפרשים, כנראה משום שלפיו אין בשחיטת קדשים שום חידוש מיוחד בהשוואה לשחיטת חולין, ואם כן מה הצורך בדרשה זו? אם שחיטת החולין איננה ביד – לכאורה קל וחומר לשחיטת הקדשים! על כך יש להשיב שהקל וחומר מופרך, מפני שמצאנו בקדשים מליקת עוף ביד הפסולה בחולין, ולכן צריך לחדש שבבהמה נדרש כלי. גם רש"י בכמה מקומות מביא את הסוגיה כאן כמקור לכך ששחיטת בהמת קדשים שונה ממליקת העוף (זבחים מב,ב ד"ה